

1 De jonge tekenaar uit Málaga

Op 25 oktober 1881 wordt in het Zuid-Spaanse Málaga een jongen geboren, die de kunstwereld voor altijd zal veranderen: Pablo Ruiz, beter bekend als Pablo Picasso. Volgens familieoverlevering lijkt hij bij zijn geboorte levenloos. De vroedvrouw legt hem terzijde, in de veronderstelling dat hij dood is. Pas wanneer zijn oom Salvador, arts en fervent sigarenroker, rook in zijn neus blaast, slaakt de kleine Pablo zijn eerste kreet. Een kind dat al bij zijn eerste ademtocht het noodlot tart – alsof het leven zelf hem moest worden afgedwongen.

Málaga in de jaren tachtig van de negentiende eeuw is een stad in verval. De druifluis heeft de wijnbouw, ooit een bron van welvaart, vernietigd. De haven geurt naar zout en vis, boven de pleinen en binnenhoven hangt de geur van bloeiende sinaasappelbomen. Achter de kleurrijke gevels en drukke markten sluimert armoede. In deze wereld brengt Pablo zijn eerste jaren door. Als eerste kind van Don José Ruiz Blasco, een trotse man met Castiliaanse wortels, en de zeventien jaar jongere Doña María Picasso López, die afkomstig is uit een bescheiden Andaluisch, oorspronkelijk Italiaans gezin, groeit hij op in een huis vol tegenstellingen. Zijn vader een tekenleraar en zijn moeder een vrouw met een krachtige uitstraling, leggen de fundamenten voor de uitzonderlijke carrière van een van de grootste kunstenaars aller tijden.

Pablo's vader, Don José, is lang, slank en donkerblond met blauwe ogen; men noemt hem wel 'de Engelsman'. Zijn moeder, Doña María, is donker en gedrongen. De zoon lijkt op zijn moeder. Bij zijn doop krijgt hij de naam Pablo, vernoemd naar zijn heeroom Pablo Ruiz Blasco – als priester en kanunnik verbonden aan de kathedraal van Málaga, en broer van zijn vader.

Pablo Ruiz Picasso als vijftienjarige (Barcelona, ca. 1896).

Volgens Andaluisch gebruik ontvangt hij acht heiligennamen, bekroond met Santísimo Trinidad – de Allerheiligste Drie-eenheid.

Thuis heerst een zekere discipline, maar ook warmte. Don José, tekenleraar aan de kunstnijverheidsschool 'San Telmo' in Málaga, moedigt zijn zoon al vroeg aan om te tekenen. Hij is een relaxte en gemoedelijke man die tot zijn tweeënveertigste jaar vrijgezel blijft: 'een tekenleraar zonder veel talent, en een liefhebber van het uitgaansleven, maar dan een zonder veel geld', zo typeert zijn biograaf John Richardson hem. De kleine Pablo krijgt zijn eerste kwasten en potloden van zijn vader en tekent, naar men zegt, eerder dan hij leert spreken. Wat zijn omgeving hem maar voorschotelt, brengt hij met vaste, trefzekere lijnen op papier. Wanneer Pablo zijn eerste tekeningen maakt heeft hij al twee zusjes: Lola en Conchita.

Zijn schriftjes en schoolblaadjes raken al snel bedekt met schetsen: markttaferelen, straatbeelden, dieren – een onuitputtelijke stroom van indrukken die zijn hand als vanzelf lijkt te vinden. Niet het leren, maar het tekenen beheerst zijn dagen. Al op achtjarige leeftijd schildert hij *De kleine gele stiernechter* (*El pequeño picador amarillo*, Málaga, 1888), een voorstelling van een torero te paard midden in de arena. In het kleine doek, ontstaan in Málaga, weerklinken al de thema's van moed, strijd en volksfeest, die als een onderstroom zijn latere werk zullen blijven voeden.

Het gezin neemt in 1891 afscheid van het steeds verder in verval rakende Málaga en de Costa del Sol, om zijn geluk te beproeven in het noorden, in de Spaanse havenstad La Coruña aan de Atlantische Oceaan.

Picasso herinnert zich niet veel van Málaga, aldus zijn jeugdvriend en latere secretaris Jaime Sabartés, hoewel zijn eerste levensjaren daar zeker niet ongelukkig waren. Zo meldt Sabartés in zijn boek *Picasso: An Intimate Portrait* (1949).

OP DEZE AQUAREL getiteld **Pablo Ruiz**, zien we hem als een Malagueño, een inwoner van Málaga: een eigenzinnig jongetje dat al met overgave tekent en alleen onder dwang de moeizame tocht naar school maakt.

Pablo Ruiz
27 februari 1998, 60 x 45 cm, aquarel en vetkrijt. Collage.

Blauwe vlammen – het lot van Casagems
24 april 1998, 60 x 45 cm, aquarel, inkt en vetkrijt.

8

Beleef Picasso's tijd
in filmfragmenten
via het QR-venster
op pagina 298

Blauwe vlammen — het lot van Casagemas

In mei 1900, tijdens de vijfde Wereldtentoonstelling in Parijs, wordt een schilderij van de jonge P.R. Picasso geaccepteerd voor het Spaanse Paviljoen. De laatste Ogenblikken, geschilderd in Barcelona tussen 1899 en 1900, lijkt het begin van een doorbraak te markeren. Vastbesloten om zijn succes met eigen ogen te zien, richt Picasso – zoals hij zich vanaf nu officieel noemt – zijn blik op Parijs: stad van licht, vrijheid en kunst. Hij wil niet alleen kijken, maar bewijzen dat hij thuishoort in het hart van de avant-garde. Zijn vader weigert reisgeld te betalen, maar op voorspraak van Doña María krijgt hij het toch. Wat begint als een avontuur vol dromen en bravoure, zal eindigen in een tragedie die Picasso diep zal raken en de aanzet vormt tot zijn legendarische blauwe periode.

Samen met zijn vrienden Manuel Pallarès en Carles Casagemas reist Picasso naar Parijs. De ouders van Casagemas zijn opgelucht even verlost te zijn van de zorg voor hun labiele zoon, die worstelt met verslaving en innerlijke onrust. In Parijs huren Pablo en Carles een studio van de Catalaanse schilder Isidre Nonell, die ze kennen uit Els Quatre Gats en die tijdelijk is teruggekeerd naar Barcelona.

De vrienden verkennen Montmartre en de musea, maar begeven zich ook gretig in het uitgaansleven. Al snel heeft ieder van hen een mooi jong model dat meer biedt dan alleen poseren. Picasso stelt Casagemas voor aan de lieflijke Germaine Gargallo, die echter al getrouwd is. Toch vraagt Casagemas haar ten huwelijk. Voor hem wordt de verovering van Germaine het enige dat nog tel in zijn leven.

De intieme séances waarin de vrienden zich mengen met enkele doorgewinterde oudere kunstbroeders legt de negentienjarige Pablo vast op schetsboekbladen, die meer weg hebben van een knappe en waarheidsgetrouwe pornografische rapportage dan van het academisch werk waar Don José zo van houdt. Deze periode van uitbundigheid en creativiteit eindigt voor Casagemas in een tragedie.

Kort voor Kerstmis, na twee maanden in Parijs, keert Picasso samen met Casagemas terug naar Barcelona. Hij wil zijn labiele vriend bij diens ouders onderbrengen, zijn financiële problemen ontlopen en, vanwege zijn banden met anarchistische kringen, de aandacht van de Parijse autoriteiten vermijden. Ook zijn Andalusische geweten, aangespoord door het naderende kerstfeest, speelt een rol.

In Barcelona blijft Casagemas geobsedeerd door Germaine en schrijft haar dagelijks lange brieven. In februari 1901 keert hij alleen terug naar Parijs, maar Germaine wil niets meer van hem weten. Pablo is op dat moment in Madrid werkzaam als kunstredacteur van het tijdschrift *Arte Joven* (Jonge Kunst), dat slechts kort zal bestaan.

Dit tweede bezoek van Casagemas aan Parijs duurt slechts twee dagen. Op de tweede dag organiseert hij een afscheidsdiner voor zijn vrienden en vriendinnen. Aan het eind van de avond houdt hij een korte toespraak. Na zijn laatste woorden haalt hij een revolver tevoorschijn, richt het wapen op Germaine en roept: 'Voilà pour toi!' Het schot mist, omdat Germaine net op tijd wegduikt. Vervolgens drukt Casagemas de revolver tegen zijn voorhoofd en schiet zichzelf dood, terwijl hij uitroept: 'Et voilà pour moi!'

Pablo hoort het verbijsterende nieuws enkele dagen later en is totaal van streek. Hij voelt zich schuldig en raakt in een depressie die enkele jaren zal aanhouden, ondanks een tweede en derde bezoek aan Parijs. Deze depressie vertaalt zich in zijn kunst in de blauwe periode.

OP DE AQUAREL **Casagemas** heb ik scènes samengebracht uit het korte, bewogen leven van Picasso's vriend en kunstbroeder. In het midden zien we Casagemas, een variatie op Picasso's Casagemas als een Dandy (Parijs, 1900).

Rechts onder bevindt zich een parafrase van Picasso's tekening *Zelfportret vóór de Moulin Rouge* (Parijs, 1901).

Links onder is een fantasie uitgebeeld: Picasso die Germaine aan Carles Casagemas voorstelt. De scène is geïnspireerd op zijn tekening *Het voorstellen van Rosita aan Casagemas* (Barcelona, 1900) – 'Rosita' verwijst naar Rosita del Oro, Pablo's eerste geliefde, een circus-amazone in Barcelona. Wanneer de lucht weer is opgeklaard, de blauwe periode voorbij is en de roze periode begint, zal Rosita nog vaak in zijn werk terugkeren.

Het bovenste gedeelte van de aquarel toont een parafrase van *De dood van Casagemas* (Parijs, zomer 1901). Carles ligt op zijn doodsbed met een brandende kaars naast zich. In de kaarsvlam menen sommige Picasso-biografen een symbolische verwijzing te zien naar de vrouwelijke seksualiteit – het noodlottige object van Casagemas' obsessie.

Pablo Picasso,
De dood van Casagemas
(Parijs, 1901).
Olieverf op hout.

Pablo Picasso,
Het voorstellen van
Rosita aan Casagemas
(Barcelona, 1900).
Inkt en kleurpotlood
op papier.

Pablo Picasso,
Casagemas als een Dandy
(Barcelona, 1900).
Inkt en aquarel op papier.

Pablo Picasso,
Zelfportret vóór de Moulin
Rouge (Parijs, 1901).
Inkt en kleurpotlood op
papier.

De tragiek van Les Demoiselles d'Avignon — een aquarel als spiegel van Picasso's revolutie

Vijf vrouwen. Vijf blikken die snijden als messen.

In 1907 schildert Pablo Picasso *Les Demoiselles d'Avignon* – een doek dat niet vraagt om bewondering, maar om overgave. De kunstwereld hapert. Wat zij ziet is rauw, ongefilterd, gevaarlijk nieuw. Maar achter het doek schuilt een verhaal vol drift en dwang – van rivaliteit, diefstal, poëzie, maskers en schaamte. Picasso's revolutie begint niet met verf, maar met onrust. Hoe slaagt één schilder erin om, midden in het Parijs van de avant-garde, een kunsttaal te scheppen die zijn vrienden schokt – en de geschiedenis een nieuwe richting opduwt?

De druk van de avant-garde: Picasso's zoektocht naar vernieuwing

In 1906 en 1907 bevindt Picasso zich in een onrustige periode van zijn carrière. Een jaar eerder, in 1905, presenteren moderne kunstenaars zoals Matisse, Derain, Vlaminck, Marquet, Manguin en Rouault tijdens de Salon des Indépendants schilderijen waarin ongemengde en vaak niet-naturalistische kleuren centraal staan. Ze maken gebruik van felle tinten, zoals felrode bomen, om een krachtige expressie te creëren die tegelijkertijd visueel aantrekkelijk en decoratief is, waarbij vormen volledig door kleurgebruik tot stand komen. De criticus Vauxcelles noemt de nieuwe groep 'fauves' (wilde dieren).

Picasso beseft dat zijn roze periode eigenlijk niet meer is dan een voortzetting van de blauwe periode: de Spaanse duende (kwellende betovering) die plaats maakt voor het la vie en rose van Parijs. De

blauwe periode wordt, zoals Richardson het noemt, door de roze periode 'van binnen naar buiten gekeerd'.

De opkomst van het fauvisme zet Picasso onder druk. Hij ziet zichzelf als de pionier van de nieuwe tijd, maar voelt zich door zijn rivalen naar de achtergrond geduwd. Deze situatie is onacceptabel voor de ambitieuze Spanjaard. Hij voelt zich bedreigd in zijn leidende rol. In zijn ogen dreigt hij te verworpen tot een herhaler, een volger van het verleden. Vastbesloten om de kunstwereld opnieuw te imponeren, stort Picasso zich in 1906 en 1907 op talloze schetsen en experimenten. Hij zoekt naar een revolutionair antwoord dat zijn concurrenten zal overtreffen.

Een ambitieus doel: de blauwdruk van een meesterwerk

Picasso heeft drie duidelijke doelen: hij wil een schilderij maken van een groot en buitensporig formaat, met een modern en schokkend onderwerp, en uitgevoerd in een totaal vernieuwende stijl. Voor hem betekent dit niet zozeer dat de kleur de provocatie moet zijn, maar juist een radicaal nieuw gebruik van vorm. Uit deze combinatie van ambities ontstaat *Les Demoiselles d'Avignon*, een werk dat bedoeld is om te choqueren en te hervormen.

Inspiratiebronnen: van El Greco tot Afrikaanse maskers

Het idee voor het grote, vierkante formaat komt waarschijnlijk door een schilderij van El Greco, De opening van het vijfde zegel (circa 1608), dat Picasso ziet bij Ignacio Zuloaga, een vriend uit de kring van Els Quatre Gats. Dit werk, met zijn afmetingen van ongeveer twee en een kwart bij twee meter, maakte grote indruk op Picasso. Volgens biograaf John Richardson ontleent hij het formaat van zijn eigen doek direct aan dit voorbeeld.

Wat het onderwerp betreft, wijst Richardson op de invloed van Baudelaire. Tijdens literaire bijeenkomsten in zijn atelier, bekend als het Rendez-vous des Poètes, komt diens artikel 'Le Peintre de la vie moderne', oorspronkelijk verschenen in *Le Figaro* (1863), regelmatig ter sprake. Daarin noemt Baudelaire het bordel een typisch onderwerp voor moderne kunst.

Pablo Picasso, *Les Femmes d'Alger* (1935). Olieverf op doek.

Postkaart uit Brugge van Guillaume Apollinaire en Gery Pieret aan Pablo Picasso, 13 april 1907.

Pablo Picasso, Zelfportret (1907). Olieverf op doek.

Apollinaire, geboortenaam van zijn arrestatie op 11 september 1912.

Vrouw met een hoofdtooi (5e-4e eeuw v. Chr.), kalksteen. Musée du Louvre, Parijs.

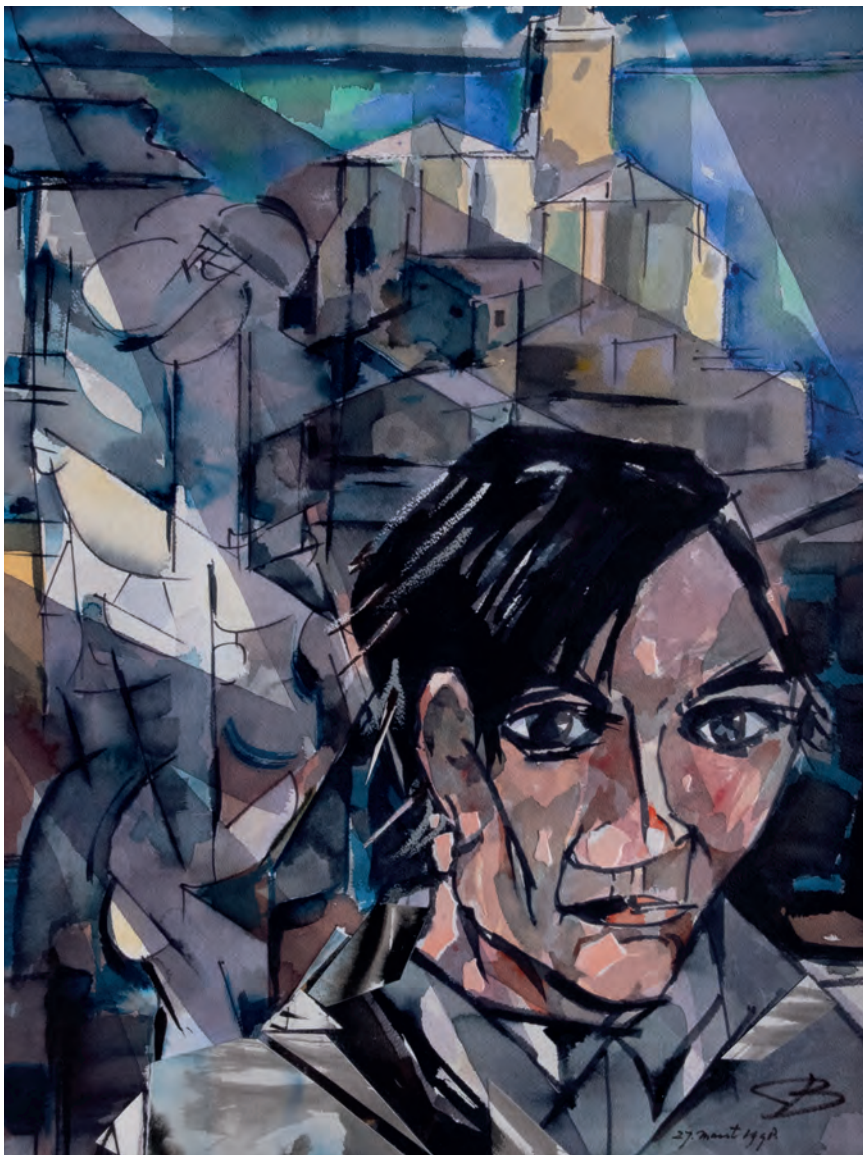

Iberisch vrouwenhoofd (5e-4e eeuw v. Chr.), kalksteen. Musée d'Archéologie Nationale et Domaine national de Saint-Germain-en-Laye.

Iberisch mannenhoofd (5e-4e eeuw v. Chr.), kalksteen. Musée d'Archéologie Nationale et Domaine national de Saint-Germain-en-Laye.

Zomer in facetten: Picasso in Cadaqués
27 maart 1998, 60 x 45 cm, aquarel, inkt en vetkrijt. Collage

Zomer in facetten — Picasso in Cadaqués

Zomer 1910. Picasso keert terug naar Cadaqués, een vissersdorp waar het wit van de gevels botst met de koele donkerte van de zee. Hij logeert bij de levendige familie van zijn vriend Ramón Pichot, maar trekt zich al snel terug in een sober huis, ver van het sociale rumoer. Terwijl Fernande zich verliest in verveling, verdiept hij zich in een geconcentreerde verkenning van vorm en ruimte. In deze maanden drijft hij het analytisch kubisme tot zijn uiterste consequentie – zo hermetisch dat zelfs zijn trouwste volgers de draad dreigen kwijt te raken. Wat begint als een zoektocht naar zuivere vorm, wordt gaandeweg een andere manier van zien – zowel in zijn kunst als in zijn relatie tot de wereld.

Fernande in de schaduw van Picasso's kubistische strijd

Picasso's verblijf in Spanje duurt dit jaar korter dan het jaar ervoor: twee maanden in plaats van vier. De familie Pichot, in wiens vakantiehuis Picasso en Fernande aanvankelijk zouden verblijven, blijkt de zomer ook door te brengen in Cadaqués. De familie bestaat uit Ramón zus Maria Gay, operazangeres, haar man Joan Gay, dirigent, en andere familieleden zoals cellist Ricard en advocaat Pepito. Hun Franse taal en flirterige karakter brengen afleiding, vooral voor Fernande. Toch voelt zij zich hier niet thuis. In een brief aan Gertrude Stein noemt ze de plek 'afschuwelijk' en klaagt ze over de eenvoudige omgeving: 'niets dan zee, kleine bergen en bordpapieren huizen'. Ook de bewoners en de eenzijdige voeding krijgen kritiek: 'simpele, saai mensen' en 'ze eten alles vis, het fruit is schaars en van matige kwaliteit'.

Haar sombere blik contrasteert met de schilderachtige ligging van het vissersdorp, dat zich tegen een helling aan de kust vlijt. Volgens kunsthistoricus John Richardson heeft haar onvrede mogelijk te maken met het besef dat Picasso zijn werk belangrijker vindt dan haar. Dit inzicht beïnvloedt haar humeur en gedrag.

Picasso is intussen volledig in beslag genomen door zijn artistieke zoektocht. In Cadaqués bereikt hij een cruciale fase in zijn analytisch kubisme, dat steeds abstracter en complexer wordt en bekendstaat als 'hermetisch' kubisme. Hij vult het beeldvlak met een streng raster van lijnen, soms verlevendigd door een combinatie van rechte en gebogen vormen – een structuur die kunsthistoricus Pepe (Joseph L.) Karmel beschrijft als kenmerkend voor Picasso's analytisch kubisme. Je zou dit visuele element een soort 'buis-en-boogmotief' kunnen noemen. Picasso zet hiermee zijn experimenten voort die hij in Horta de Ebro begon, door afstand te nemen van het klassieke perspectief.

Naast zijn schilderwerk richt Picasso zich in Cadaqués ook op grafiek: hij maakt vier etsen voor Saint Matorel, een autobiografisch toneelstuk van zijn vriend Max Jacob. Volgens John Richardson is Saint Matorel 'een soort Hamlet in goddelijke genade', een figuur die worstelt met existentiële vragen maar spirituele verlichting vindt. Zijn reis van aardse verlangens naar spirituele transcendentie vormt het hart van het verhaal. Mademoiselle Léonie, een vrouw van lichte zeden en de uitbaster van een bordeel, verleidt Saint Matorel en confronteert hem met zijn lichamelijke begeerte. In haar dubbelrol als verleider en beproeving belichaamt zij het zinnelijke obstakel dat hij moet overwinnen om tot innerlijke zuivering te komen.

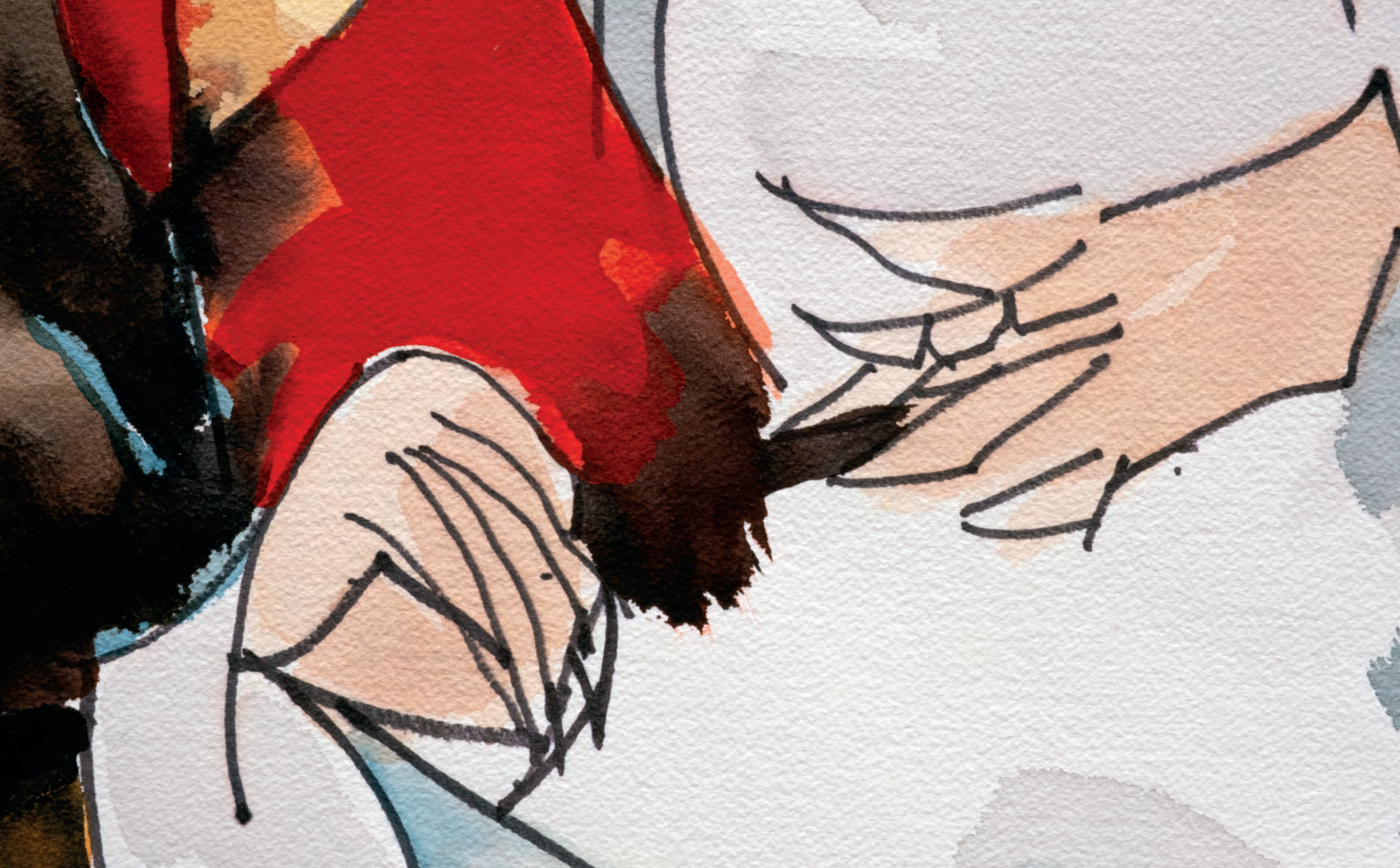
In de etsen die Picasso voor het toneelstuk maakt, krijgt de spanning tussen zonde en verlossing een abstracte vorm. Figuren lossen op in lijnen en vlakken die in elkaar grijpen en zo een nieuwe, geestelijke orde suggereren. Mademoiselle Léonie (Cadaqués, 1910) behoort tot diezelfde zoektocht: gebaseerd op de vrouwelijke figuren uit zijn werk in Horta en Cadaqués, vormt zij een hoogtepunt van het hermetische kubisme. Haar figuur is opgebouwd uit verticale en enkele horizontale lijnen, waarbij 'buis-en-boogmotieven' en schuivende vlakken zorgen voor een dynamisch evenwicht tussen openheid en vormvastheid (zie het linkerdeel van mijn aquarel). De ruimteswerking wordt versterkt door de toepassing van passage (zie hoofdstuk 18), een techniek die typerend is voor het analytisch kubisme van Picasso.

Pablo Picasso,
Mademoiselle Léonie
(Cadaqués, zomer
1910). Ets voor 'Saint
Matorel' door Max
Jacob.

Het dorpje
Cadaqués (1910).
Foto: fotograaf
onbekend.

Pablo Picasso,
Zelfportret (1909).
Olieverf op doek.

29 The Roaring Twenties — Picasso tussen kunst, vaderschap en politiek

Beleef Picasso's tijd
in filmfragmenten
via het QR-venster
op pagina 298 en
299

Parijs herademt. In de jaren twintig, na de verschrikking van de oorlog, borrelt de stad van energie. Pablo Picasso bevindt zich in het hart van deze nieuwe ademtocht – tussen jazz en letteren, theater en schilderkunst, salons en ateliers.

Monsieur et madame Pablo Picasso-Khokhlova, zoals ze in de Parijse kringen bekendstaan, vormen een voornaam echtpaar. Enkele maanden na de geboorte van hun zoon Paulo huurt Picasso in de zomer van 1921 een villa in Fontainebleau waar de familie gaat wonen. Het huis aan de rue La Boétie waar het gezin van 1918 tot 1921 woonde dient dan als atelier. De roerige dagen van Le Bateau-Lavoir lijken een verre herinnering: Apollinaire is overleden, Max Jacob heeft zich teruggetrokken in het benedictijner klooster van Saint-Benoît-sur-Loire, en Georges Braque en Juan Gris slaan hun eigen artistieke wegen in. Samen met zijn vrouw Olga Khokhlova en hun zoon Paulo beweegt Picasso zich moeiteloos tussen kunstenaars, schrijvers en theatermakers. In de schaduw van Versailles, waar diplomaten de toekomst van Europa bepalen, speelt hij zijn eigen rol – tussen kunst, liefde en een wereld in beweging.

Breuklijnen in verf en verdrag

Terwijl in Versailles de toekomst van Europa wordt bezegeld, pulseert Parijs als het kloppend hart van een culturele omwenteling. De vredesonderhandelingen, waarvan het Verdrag van Versailles en de oprichting van de Volkenbond het resultaat zijn, drukken kort na de oorlog hun stempel op de stad. Parijs is tijdelijk het brandpunt van de internationale politiek. Clemenceau, de Franse premier, bijgenaamd 'Le Tigre', heeft de touwtjes stevig in handen. In deze context groeit de stad uit tot een ontmoetingsplaats waar diplomaten, ministers en economen – onder wie de jonge John Maynard Keynes – zich onderdompelen in een artistieke renaissance. Picasso, de visionaire kracht achter het kubisme, balanceert in deze jaren tussen neoklassieke en kubistische stijl. In zijn werk vangt hij de breuklijnen van een verscheurde wereld. Zijn composities tonen een uiteengevallen werkelijkheid die

opnieuw geordend moet worden – een visuele weerspiegeling van de geopolitieke verschuivingen die in Versailles worden vastgelegd.

Verstrooide werelden, verscheurde tijden

De Eerste Wereldoorlog laat Europa in verwarring achter. Oude structuren wankelen, zekerheden brokkelen af. Terwijl regeringen zoeken naar herstel en controle, bevragen kunstenaars de fundamente van de werkelijkheid zelf. Dada verwerpt logica – uit protest tegen een wereld waarin rationeel denken en moderne techniek hebben bijgedragen aan massavernietiging. Surrealisten keren zich naar binnen: zij proberen via dromen, hallucinaties en automatische werkwijzen het onderbewuste rechtstreeks op papier of doek te laten spreken. Kunst wordt reactie én remedie – een middel om betekenis te vinden in een wereld zonder anker.

Ook de politiek zoekt nieuwe vormen. In Frankrijk overheerst het verlangen naar wraak: hoe kan Duitsland vleugellam worden gemaakt? Zowel de Amerikaanse president Woodrow Wilson als de jonge econoom Keynes waarschuwen voor de gevolgen van vernedering en uitsluiting. In zijn publicaties *The Economic Consequences of the Peace* (1919) en *A Revision of the Treaty* (1922) voorziet Keynes hoe het verdrag zal leiden tot economische instabiliteit van Duitsland. De verbitterde nasleep van de Eerste Wereldoorlog legt de kiem voor een tweede. De waarschuwingen van Wilson en Keynes worden genegeerd. Sommige historici beschouwen de twee wereldoorlogen als één doorlopende 'dertigjarige oorlog', waarin het interbellum slechts een adempauze is. Gedurende die periode blijven Frankrijk, Engeland en Rusland in conflict met Duitsland, ondanks diplomatieke schijnvertoningen.

Picasso en zijn generatie ademen die spanning in – en zetten ze om in werk dat aarzelt, ironiseert en experimenteert. Door de groei van massamedia en bredere toegang tot cultuur ontstaan nieuwe kunstvormen. Kunstenaars gebruiken alledaagse voorwerpen in hun werk en combineren disciplines als schilderkunst, beeldhouwkunst en theater op vernieuwende wijze.

Olga Khokhlova met
haar zoon Paulo
(Parijs, ca. 1923).
Foto: Man Ray.

Olga en Paulo – een intiem moment
3 april 1998, 60 x 45 cm, aquarel en inkt.

35 Picasso's oorlogsdagboek — vrouwen, vrienden en verlies in de Tweede Wereldoorlog

Beleef Picasso's tijd in filmfragmenten via het QR-venster op pagina 300

Parijs, 1942. Buiten heerst angst, binnen groeit een stille woede. Picasso leeft in de midden van vrouwen, vrienden en vijanden – zijn atelier als schuilplek, zijn werk als dagboek. Geen wapens, geen manifesten, maar wel lijn, vorm en intensiteit. In deze oorlogsjaren wordt zijn kunst nog persoonlijker, nog geconcentreerder, en zijn blik donkerder.

De onnavolgbare Picasso: een mozaïek van kunst en leven
Bijna zestig jaar lang hebben wij Picasso gevolgd, tot aan het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. We hebben al tweedert van dit kunstenaarsdagboek doorbladerd – en zijn er heel wat wijzer van geworden. Picasso is een natuurtalent, briljant en charismatisch, gedreven door een ongeëvenaarde creatieve energie en een voortdurende zoektocht naar vernieuwing. Maar zijn karakter is complex: hij balanceert tussen overheersing en verlangen naar nabijheid.

Zijn relaties met vrouwen zijn intens en gelaagd. Hij betovert ze met charme en verbeeldingskracht, maar stelt zijn kunst steeds boven de liefde die zij verlangen. Aanvankelijk idealiseert hij zijn partners als muzen – als godinnen bijna – maar uiteindelijk behandelt hij hen, zoals Françoise Gilot het formuleert, als 'deurmatten'. Wat begint in bewondering eindigt niet zelden in vernedering. Deze paradoxale dynamiek maakt Picasso zowel onweerstaanbaar als moeilijk te doorgronden. Hij is een artistieke revolutionair zonder grenzen, maar blijft ook in zijn diepste wezen een Spanjaard.

Vriendschappen en verlies

Picasso is een man van tegenstrijdigheden: een individualist met een diepgewortelde behoefte aan anderen. Hij maakt

alles en iedereen ondergeschikt aan zijn scheppende werk, maar verlangt tegelijk naar warmte en trouw.

Van de oude vriendschapskringen is weinig over. De tertiaire van Els Quatre Gats behoort tot het verleden; wat resteert, zijn een paar nostalgische ontmoetingen (zie hoofdstuk 6).

Ook de kring rond Le Bateau-Lavoir is uiteengevallen. Guillaume Apollinaire is al meer dan twintig jaar dood, en Max Jacob woont sinds 1921 'te midden van de korenvelden' in een rectoraat bij de Abdij van Saint-Benoît, aan de oever van de Loire. In mei 1943 wordt deze Joodse dichter gedwongen de gele ster te dragen; negen maanden later wordt hij afgevoerd naar het kamp van Drancy, waar hij al na een week overlijdt aan een longontsteking. Terwijl Picasso aan Guernica werkt, kiest André Salmon de kant van Franco. Na de bezetting van Frankrijk in 1940 sluit hij zich aan bij het Vichy-regime van Pétain. Ook deze vriend verliest hij.

Georges Braque is al sinds de Eerste Wereldoorlog een eigen weg ingeslagen – de enige vriend van het eerste uur die hem nog rest.

De dichters: Aragon en Éluard

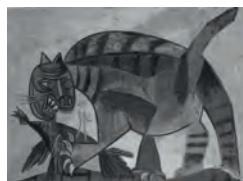
Toch weet Picasso telkens een nieuwe tertiaire om zich heen te vormen. Zijn vrienden zijn nu doorgaans zo'n vijftien jaar jonger dan hij, en later zal het leeftijdsverschil nog groter worden: Picasso groeit geleidelijk uit tot de 'éminence grise' te midden van de jeugd. Een deel van die nieuwe companen behoort ook nu weer tot de PR-sfeer – invloedrijke figuren in cultuur, pers en politiek. Het smeden van zulke banden is een wezenlijk deel van Picasso's natuur – hij heeft er een zesde zintuig voor.

Onder de surrealisten in zijn nieuwe tertiaire bevinden zich ook Louis Aragon en Paul Éluard met wie hij diepe vriendschappen opbouwt. De relatie met de dominante André Breton daarentegen – denk aan Picasso's eigen heerszucht – zal nooit een echte vriendschap worden.

Paul Éluard (Parijs, begin jaren vijftig). Foto: Henri Martinie.

Pablo Picasso, Kat die een vogel grijpt (Le Tremblay-sur-Mauldre, april 1939). Olieverf op doek.

Louis Aragon (ca. 1980). Foto: Getty Images.

Pablo Picasso, Portret van Dora Maar (1937). Olieverf op doek.

Een schaduw op het oorlogsdagboek
6 maart 1998, 60 x 45 cm, aquarel, inkt en vetkrijt. Collage.

Sylvette D (1954)

29 januari 1998, 60 x 45 cm, aquarel, inkt en vetkrijt. Collage.

44 Als uitgesneden in licht

In de lente van 1953 zit een jonge vrouw op een bankje in Vallauris. Haar profiel is helder, als uitgesneden in licht – een gestileerd silhouet, bevroren in de tijd. Haar paardenstaart is strak gebonden. Haar naam is Sylvette David, en haar verschijning zal Picasso wekenlang bezighouden. In haar vindt hij iets wat hij is kwijtgeraakt: een nieuwe vorm, een ander beeld, een ogenblik van rust.

Terwijl Sylvette daar zit, jong, gereserveerd en ongenaakbaar, woedt er in Picasso's persoonlijke leven een storm. De relatie met Françoise Gilot – zijn muze en moeder van zijn kinderen – is op een dood punt beland. Hij voelt haar langzaam maar zeker wegglijden. Zijn gedrag – manipulatief, dominant en getekend door ontrouw, onder meer met de jonge dichteres Geneviève Laporte – heeft haar diep gekwetst. Hun afscheid lijkt onafwendbaar (zie hoofdstuk 40).

Juist in die broze tussenfase, wanneer het afscheid nabij is maar nog niet uitgesproken, brengt Sylvette David onverwacht een zonnestraal in zijn leven. Ze woont samen met haar verloofde, de beeldhouwer Toby Jellinek, in een atelier recht tegenover Picasso's atelier. De nabijheid, haar verschijning, het toeval zelf: het wordt een impuls die Picasso tot een reeks portretten inspireert. Sylvette wordt zijn nieuwe, terughoudende muze. In nauwelijks een maand maakt hij veertig werken – tekeningen, schilderijen en sculpturen – waarin hij haar ingetogen aanwezigheid onderzoekt. Deze reeks portretten varieert van natuurgetroouw tot sterk abstraherend, met verwijzingen naar de kubistische periode. Sylvette, met haar slanke figuur en die kenmerkende hoge paardenstaart, toen nog nieuw, wijkt af van het dominante schoonheidsideaal, belichaamd door de voluptueuze vormen van

filmiconen als Marilyn Monroe, Sophia Loren en Elizabeth Taylor. Hun rondingen en wespetailles bepalen het beeld van vrouwelijkheid in die tijd. Sylvettes uiterlijk sluit aan bij een nieuw ideaal van ranke, ongedwongen elegantie, zoals dat wordt belichaamd door Audrey Hepburn. Juist haar ingetogen, serene uitstraling lijkt Picasso te fascineren. Hij is dan 72, zij net negentien – een verschil dat hun verhouding tekent: bewondering zonder toenadering. Hun relatie blijft strikt artistiek: Sylvette wordt geen minnares, maar een onderwerp van contemplatie en vormonderzoek. Dit onderscheidt de Sylvette-serie van andere portretten uit zijn oeuvre, waarin sensualiteit vaak een grote rol speelt. Hier zien we een filosofische bewondering, afstandelijk en geconcentreerd. Picasso put kracht uit een jeugdige verschijning die onverwacht, als een geschenk uit de hemel, zijn weg kruist.

Haar beeld leeft verder, ook buiten het atelier. Onze dochter Danielle is als tiener net zo blond en rank als Sylvette David. Wanneer ze haar eigen kamer mag inrichten, hangt al snel een reproductie van Picasso aan de muur. Het is een van de olieverfportretten uit de Sylvette-serie: Sylvette in de groene leunstoel (Vallauris, 1954). Ondanks zijn leeftijd weet Picasso het hart van de naorlogse jeugd te raken – een formidabele prestatie.

IN MIJN AQUAREL **Sylvette D (1954)** zien we Sylvette David naar een foto uit datzelfde jaar. Ze zit in een rieten stoel in Picasso's atelier in Vallauris, een voormalige parfumbabriek die hij begin 1949 huurt, weg van de drukte in villa La Galloise. Daar schildert hij de Sylvette-serie en werkt hij aan tekeningen, schilderijen en sculpturen. De ruimte dient ook als opslag voor keramiek, zoals de schotel linksboven op mijn aquarel. Rechtsboven verschijnt een parafrase van een portret uit de Sylvette-serie: een donker gelaat, getekend door een lila toets op de wang en een warme zweem van cycloamroze. Het daglicht valt zacht en gefilterd binnen, zoals door bladeren heen. Alsof haar contouren daar, even, in dat licht zijn uitgesneden.

Pablo Picasso en Sylvette David in Picasso's atelier in Vallauris (1954). Foto: Edward Quinn.

Pablo Picasso, Portret van Sylvette David (Vallauris, voorjaar 1954). Potlood op papier.